

РОЛЬ АБРЕВІАЦІЇ У ФОРМУВАННІ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Л.М. Бойченко, кандидат філологічних наук, доцент,
Українська академія банківської справи

Сучасні трансформаційні зміни в економіці закономірно зумовлюють значну активізацію процесів номінації в українській мові. Нові економічні реалії знаходять відображення в системі відповідних економічних понять, які матеріалізуються у вигляді лексичних інновацій – елементів сучасної мовної картини світу.

Важливу роль у формуванні мовної картини світу відіграє абревіація. Носії мови мають можливість спостерігати живі процеси творення нових слів – абревіатур: ЄЕП (єдиний економічний простір), ГТК (газотранспортний консорціум), РЦП (ринок цінних паперів), УКК (Українська кабельна компанія), ОРІ (організація регіональної інтеграції). Наприклад: *23 лютого 2003 року країна вперше почула нову абревіатуру **ОРІ**. У вересні угода про **ОРІ** має поповнитися конкретними документами і перетворитися на зону вільної торгівлі. З часом ця зона має перетворитися на **ЄЕП**. І в цьому **ЄЕП** ми житимемо* (К. – 2003. – № 9. – С. 10).

Українська абревіація протягом тривалого часу є предметом лінгвістичного вивчення. Багато дослідників займають відверто антиабревіатурні позиції, вважаючи, що “ці звукові комплекси умовні, осмисленості звичайного слова в них немає”. Пропонується розглядати абревіатури, зокрема буквені, як “особливу знакову систему, як своєрідну метамову, виходячи з того, що абревіатура не є *знаком знака*, а є лише знак для *заміни* лінгвістичного знака”, тобто складених описових найменувань. Протилежний погляд на абревіатури виявляється в оцінці їх як одиниць, що лексично збагачують мову, піднімають її на вищий типологічний рівень, ущільнюючи зміст і прискорюючи її темп.

Серед численних характеристик абревіатур Д.І. Алексєєв зумів побачити й чітко сформулювати головну: “Абревіація досягла успіху і закріпилася головним чином тому, що вона дозволяла створювати цільнооформлені слова там, де раніше був лише опис поняття... *Ставка на слово* (виділення наше – Л. Б.) при абревіації безсумнівна” [1, с. 8].

Неупереджено оцінюючи співвідношення абревіатурних і описових номінацій, можна говорити про науково прогнозоване поступове й неухильне завоювання абревіатурами функціонального пріоритету. Абревіатури неминучі у зв'язку із загальномовним прагненням до конденсації. Ю. Лотман, аналізуючи природу семіотичних структур, справедливо писав, що складність структури пропорційно залежить від складності інформації, яка передається. Ускладнення характеру інформації неминуче призводить до ускладнення використаної для передачі семіотичної системи. При цьому у правильно побудованій семіотичній системі не може бути надмірної, невиправданої складності. “Якщо існує дві системи А і Б, – зазначає вчений, – і обидві вони передають деякий спільний обсяг інформації..., але система А значно простіша, ніж Б, то не викликає ніяких сумнівів, що система Б буде відкинута й забута” [3, с. 22].

За своєю природою абревіатурна номінація передбачає узагальнення інформації, її стягнення і конденсацію. Установка на інтеграцію семантики пояснює систематичні й масові відступи в абревіатурі від змісту і структури описової назви.

Разом з тим абревіатури частіше привертають увагу дослідників як особливий словотворчо-морфологічний клас мовних одиниць. Спроби структурного вивчення абревіатур за формальними ознаками робилися не раз, і, власне кажучи, вони не складають. Останнє підтверджується тим, що окремі автори дають надзвичайно об'ємні класифікації скорочень. Якщо А. Мазон на матеріалі російської мови виділив у складі абревіатур чотири структурних типи (буквені, поскладові, змішані, частковоскорочені слова), то В.М. Нікітін – 25 типів. Не набагато відстав від нього інший дослідник, “анатомуючи” абревіатури. У словотворчій систематизації абревіатур М.Г. Сердюка розглядається 16 структурних різновидів.

Дослідження абрєвіації як засобу творення нових лексичних одиниць – елементів мовної картини світу не набуло самостійного всебічного вивчення, хоч на важливість такого підходу вказують відомі дослідники. “Більш суттєвою, – писав А.М. Сухотін, – є класифікація складноскорочених слів за їх змістом”. Настійно наполягали на семантичному аспекті вивчення абрєвіації Д.І. Алексєєв, В.В. Борисов, Н.В. Гяч, внаслідок чого були в основному виявлені ті галузі діяльності і знань, де активно функціонують абрєвіатури.

Аналіз матеріалу, почерпнутого з авторитетних економічних видань [6-9], дозволяє говорити про появу і значне зростання абсолютно нового за семантикою класу слів – носіїв сучасної економічної інформації. Для порівняння у К.Л. Троня, дослідника абрєвіатур-неологізмів десятої п’ятирічки в українській мові, відзначені як нові абрєвіатури-новотвори назви автомобілів, літаків, мотоциклів, сільськогоспмашин, причепного інвентаря, агрегатів та їх вузлів [5, с. 64-65], де, доцільно буде зауважити, абрєвіатури сьогодні поступилися лексико-семантичним утворенням.

Список нових скорочених номінацій у Д.І. Алексєєва, дослідника російської абрєвіації, вичерпують назви установ і організацій, назви вузів і науково-дослідних інститутів, назви машин і механізмів, тобто, за висновком вченого, “панують номінації традиційної тематики” [1, с. 316].

Важливе місце у нашому реєстрі новотворів займають абрєвіатури-ергоніми – назви ділових об’єднань людей, зокрема назви банків і банківських об’єднань (асоціацій, федерацій): АУБ (асоціація українських банків), ВА Банк, ЄФР (Європейська федерація банків), КБС (Київський банківський союз), НБУ (Національний банк України), Приватбанк, УкрСиббанк та ін.; назви промислових підприємств, різноманітних комерційно-господарських об’єднань і компаній: ММК (Макіївський металургійний комбінат), НЗФ (Нікопольський завод феросплавів), УМК (Українська металургійна компанія); економічних територій: ЄЕП (єдиний економічний простір), СЕЗ (спеціальна економічна зона), ТПР (територія пріоритетного розвитку), ОРІ (організація регіональної інтеграції); національних корпоративних об’єднань: УСПП (Українська спілка промислових підприємств), ФПП (фінансова промислова група), ТНК (транснаціональна корпорація); міжнародних асоціацій, альянсів, консорціумів, картелів, корпорацій, синдикатів, трестів, концернів, промислових холдингів: АсМАП (асоціація міжнародних перевізників), МФК (Міжнародна фінансова корпорація), ІСАО (Міжнародна організація цивільної авіації), ІАТА (Міжнародна асоціація транспорту), СОТ (Світова організація торгівлі), МВФ (Міжнародний валютний фонд).

Якісно новими є абрєвіатури на позначення технологічних процесів і програм, сучасних форм і методів господарювання: ППР (інноваційно-портфельна реорганізація), ППП (індивідуальна програма партнерства), АІТ (автоматизовані інформаційні технології), СРІД (спеціальний режим інвестиційної діяльності), ППМ (післяпрограмний моніторинг), ПЕН (програма експертного нагляду), ОМП (мультимодельні перевезення), ФПГ (фінансово-промислова група), ІСІ (Інститут спільного інвестування), МСФВ (міжнародний стандарт фінансової звітності), ММП (менеджмент у мережах постачання), ВАТ МТС (мобільні телесистеми), ВАТ “ЛиНОС” тощо. Наприклад: Приєднання до СОТ не суперечить домовленостям, що існують у межах СНД (Е. – 2003. – № 5. – С. 63); Сьогодні в Україні формально функціонують 11 вільних економічних зон (ВЕЗ), 12 територій пріоритетного розвитку (ТПР), 8 технопарків, 2 спеціальні економічні зони (СЕЗ) (Е. – № 3. – 2003. – С. 95); Напередодні президент АУБ Ол. Сугоняко розповів “Контрактам”, чого банкіри чекають від законодавців. (К. – 2003. – № 13. – С. 16); Найприйнятнішою формою співробітництва України з МВФ в подальшому є ПЕН (Е. – 2003. – № 8. – С. 54); Створення ФПГ значно сприяло підвищенню ролі банківського нагляду (2003. – БС. – № 1. – С. 59); У разі ліквідації ІСІ гроші повертаються в першу чергу вкладникам (К. – 2003. – № 23. – С. 9); Підсумки року свідчать, що ТНК Україна з цією проблемою впоралася (К. – 2003. – № 9. – С. 22).

Якщо виходити з того, що значення слова являє собою закріплений умовним знаком результат відображення дійсності, то необхідно визнати, що відображувальна концепція значення вже сама по собі передбачає, що знак несе деяку об'єктивну інформацію, деяке знання про предмет, який ним визначається. Згідно із матеріалістичним принципом єдності мови і мислення слово виступає засобом закріплення результатів абстрагуючої діяльності мислення. Пізнання предмета нерозривно пов'язано з його номінацією і супроводжується утворенням умовного знака. У процесі поглиблення знання про предмет зростає глибина відповідного поняття, а отже, відбувається і поглиблення значення слова. Системним значенням слова буде таке знання про предмет, закріплене за словом, яке включає усі загальновідомі у даному мовному колективі семи. Воно відображає той рівень пізнання предмета, який досягнутий суспільством на даному етапі. Відмінність може бути лише в точності й глибині відображення як результату “ненаукового”, буденного і “наукового” пізнання на різних ступенях його розвитку.

Значення абревіатур, які аналізуються, є результатом наукового пізнання економічних реалій. Таке пізнання здійснюється не всім мовним колективом, а лише його частиною, групою вчених або спеціалістів, тому ці слова маловідомі загалом, і в них, природно, не виявляються загальновідомі семи. У разі поширення цих слів за межами колективу вузьких спеціалістів частина їх сем стає загальновідомою і слова стають зрозумілими для колективу.

Усі пізнані людиною сторони, ознаки об'єкта входять у значення мовного знака, але через їх різний статус у значенні слова відповідні семи теж можуть мати різний статус, різну питому вагу – одні будуть більш істотними, інші менш, одні частіше актуалізуються, інші рідше. Але усі вони однаково входять у значення слова.

Лексичне значення слова, що розуміється як закріплене знаком відображення дійсності, є стисле, концентроване, загальновідоме знання про предмет номінації, властиве суспільству на конкретному ступені його історичного розвитку. Для визначення *реального системного значення* слова можна й потрібно відштовхуватися від усієї сукупності знання про предмет номінації. Ілюструє дане положення приклад використання абревіатури **ЄП** у виступі экс-міністра з питань економіки та євроінтеграції України Валерія Хорошковського: *“Давайте відійдемо від додаткової політизації цього питання і спробуємо поговорити професійно... Ви за ЄП чи не за ЄП? І я чую з різних боків залу різне до цього ставлення. Давайте вдумаємося в цю абревіатуру, зрозуміємо, що стоїть за нею. І власне, тоді кожен зможе сказати, за що він особисто”* (Е. – 2003. – № 9. – С. 5).

ЄП для фахівця – це економічна інтеграція, зона вільної торгівлі, макроекономічна стабільність, структурна реформа, лібералізація торговельних режимів, поліпшення умов конкуренції, покращення структури і диверсифікації експорту тощо.

Визначення слова методом компонентного диференціала показує, що в значенні слова міцно закріплена множинність ознак, які відображають найрізноманітніші сторони і прояви об'єкта номінації, причому кількість таких ознак, як правило, значно перевищує кількість сем у дефініціях. Ці ознаки виділяються внаслідок спрямування суспільного пізнання на різні сторони предмета, у різних умовах його існування і взаємодії з іншими предметами. Усі пізнані людиною сторони, ознаки об'єкта входять у значення знака. Значення слова є знання людини про світ.

У цьому зв'язку слушно видається образна оцінка абревіатур А. Брагіною: “Абревіатура подібна айсбергу. Видима частина айсберга – букви, склади або частини слів, – за якими, використовуючи свій мовленнєвий досвід і спеціальну посвяченість, можна розгадати весь зміст знака. У айсберга під водою сховано дев'ять десятих загального об'єму. Так сховано від очей непосвячених і зміст абревіатури – зміст повної назви, сконденсованої в частині її, мозаїчно складеної із букв і складів” [2, с. 84].

Список літератури

1. Алексеев Д.И. Сокращенные слова в русском языке. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1979.
2. Брагина А.А. Синонимический ряд: словосочетание – слово // Новые слова и словари новых слов. – Л.: Наука, 1978
3. Лотман Ю. Об искусстве. – СПб.: Искусство, 2000.
4. Стернин И.А. Лексическое значение и энциклопедическое знание // Аспекты лексического значения. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1982.
5. Тронь К.Л. Аббревіатури-неологізми десятої п'ятирічки // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами. – Ужгород, 1982.
6. Банківська справа (БС). – 2002-2003 рр.
7. Економіст (Е). – 2001-2003 рр.
8. Економіст України (ЕУ). – 2003 р.
9. Контракти (К). – 2001-2003 рр.

Summary

The modern transformation of economic determined the activation of processes of nomination in Ukrainian. The new economical reality has its reflection in the system of economical terminus, which are the elements of modern language picture of the World.

Бойченко, Л.М. Роль аббревіації у формуванні мовної картини світу [Текст] / Л.М. Бойченко // Сучасна картина світу: інтеграція наукового та позанаукового знання: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2004. - Вип. 3. - С. 238-243.